

СОРУК—ХАС БИИРДИИ ГЕКТАРЫ МУНГУТУУР КӨДЬҮҮСТЭЭХТИК

Тыя хааагынстыбатын управлениетын кылаабы-
най агрономун Е. Н. Коркина дьауус кабинетын аана
сабыллыбат үлүгэрэ. Бииртан-биир күнү кини
иэдатын көпсөтөн-ыһыталаан, солдөөх оҕорбот.
Ыһата, сасны бааһына үлэлэрэ, аһына ыган кэл-
битэ билдэр.

—Спаскы үлээри, чулаан, хаары чигатины ха-
һайыстыбалар бары нөрүксүрө 2145 гектарга ик-
ки тогул мыттылар, бааһыналарга 2750 тонна ор-
ганическай уошудуу килэрилиннэ. Бу сайынны
ыраас пазарга аканар бааһыналарга, —дизитан сада-
лыыр Евдоким Ивановна баһити үлэни-тэрээһини
билэһинбитин.

Саяскы агрономическай үлэсэр, ити курдук, бол-
доовор сөптөөхтүк ытылган илээлэрэ хааччыла-
быт. Спэм бурдугу кондициялар тиерде ыраа-
стайын өссө олунуу ытгай садаланан бүтүөх буол-
бута, ордубута дробилаланан сүөхүтэ фураж бур-
дук бөлүмүтүнэн снэлэлэр.

— Ыйың, көңүү үлөлөргөүр уларейың быйың да улахан, ону тэгэ санга, сонун сағалаайыңнардаахпыт — деген агроном механизатордарын тәрәйинини күү-дөө урутатын ахтар, салгың көңөтөң сийилең көпсөң.

Нырдык, эмиз «чурапчылар дуо?» датар сонун сафалааныннар олунтара ууруллабут. Ол курдук, эссе былырын олунуута «Бааһына» диян общественнай төрүккэ бурдук эвеноларын холбохунтараы фондата төрүллэн бастагы муһуахтарыны ыһапыттар. Онно «Агро» ассоциация, Хатылы, Болугур табаварыстыбаларын бурдугу үүнүрээччилэрэ, «Куодас» уонна «Бурдук» бааһынай хаһаайыстыбаларын эвенолара кирибяттар. Ыйыл олоро Муҕудай эвенога эбилибит. Бу улуус бодой эвеноларын холбохунтара уставной трастовай фондага (пайы усунуохунтар) олохуран төрүллибит. Ыйыл трастовай фонд эбиэтэ муһуахтаабыт. Онно быһыллыбытынан, кирибит эвено, болох иһыы гектарынан эһинэн усунуохс үбүн-харчытын угуохтаах; холбур, ол 100 гектарга 1 мол. солк. быһыллыбыт. Фонд ээбиэтин предсэдиэтинэн общественнай төрүккэ улуус бинр оһыттаах агроном, Одуулуунна эвеноу салаһар В. К. Ефремов талылдан үлэллэр. Холбохун сыала-соруга — бу үөскэтиллибит фондатан техниканы, сирэмин булуу, атындаһыы, ону тэҥэ киһинэн правительствоттан, улуус бюджетиттан үбү-харчыны аһатыы, ону элбэтин, эргитин. Бу фонд бэйэтэ кооператив курдук үлэлээн, ол үбү-харчыны үлэһэрэгэ, туһааннарга юридическай быраастаах, анаа бэчээттээх. Төлөрөр (исполнителий) секретарынан Хатылы эвеновойга Н. П. Чичиназовов аһаһыт.

Мянганд холбохуудтар, түмсүүлэр наадаланһин-олох бойго эрднинрин икнээс холбоурга көрөбүт. Ол курдук, быһыл бу «бурдуктарга» чилээниини сага ишрибт «Мугудай» дээн бурдугу үүннээрэр кооперативы да ылыахха. Бу кооператив Н. А. Панигин курдук сазайар-хаһаайыстыбаннай үлэри оһыттаах киһинэн эмээ сага тарыллына. Бурдук үүннэрини, сүөһү аһылыгын бөлөмүсүнүнүн дьарактамыа, ходоһа, бааһына сирдэрин оһоруо. Урут Мугудай эгэр, совхоз нини отделениеһынан олордохторуна, туорахтаах культуралар ыһмүлүбэт этилэр. Оһон бу туһугар эмээ сонун, ырахабыллыах сага бааһык буолар. Кооператив киһини ыйдарга тарааһин үлээрин ситэрдэ күөх ыһыга, сивлээтэ аһаар бааһына сириттэн 280 гектары арендаһа, ол иһаттэн 132 гектарга аһа ыһаһа ыһаһа, 148 гектары ыраас паарга хорутуоба. Бу хас бааһынай хаһаайыстыбалара нэһиликкэ кыттылан таһыммат кооперативтара 2 ДТ, 3 МТЭ, Т-150

уравтордаах үлэни сафалаата. Ыһым сизмэтинин
лааччыллар толору кыяхтамыт. Ыһынар уолсай
нээр 538 гектарга тийиң, ол ийгэр ити аренда-
ласпыта баар.

Итнinin тэринишэр, бурдун үүнвэрээччилэр барыта 10 хабаайыстыбанан, звенонан 3111 гектарга айылһаа мытыахтара, бу-аасыг сылта 3050 гектарын санаттахха, зониллилээхтэр. Ыралс оарга айыллар нэн бийыл 2959 гектарга тиийнэ. Бу күнпэргэ бары тэриллинлэр техника өрөмүөнүгэр турбуттар. Урукку буолбатах, туох баар тэрээһин, өрөмүөн барыта байаттан, тус булувар үнтэн-харчытан, хармаантан тутулуктанар. Байа көсүд өртүн төрүмүн эвеналар, сайа кооператив ол соругу толору өйдүүлэр.

Хортуонпуйга. Бу иккис килнэбинэн ааттанар аһылыкка болжомто уураабат, сонун саралааһын да суох буолбатах. Ефдокия Ивановна билинэринэн, эмнэ «пионердар буолары тэриллилэмминтэр, О курдук, «Кытыл», «Кирилэ», «Калчээрн», «Ситим», «Наһаар». Дирингээди агро-оскуола нөнө хаһаа-һыстыбатын хортуонпуйу үүнэрээтчилэрин азелота буоланнар, ону тэгэ «Мындаадайга» табаарыстыбы эмнэ чилнэбинэн илэрэннэр, «Вармас» дикэ (хортуонпуй суордун атыкан) кооперативы тэрлэмминтэр. Коопертив кишини тэрийбит учредителлар ин тэрийэстөрнөргө үлэлэ, соруктара, тэрлилнэлэрэ эмнэ ити «бурдунтарга», «Мугудай» кооперативка курдук. Олору таһынан бааһына сирин огоруу, кэ-нэттин, технологияны тутуһуу, хортуонпуй сага суортарын бэйэ усулуобуйатыгар үүннэрин, тэни-тин курдук дириг идэтиһинэн үлэлээбэ. «Вар-мас» кооператив председателинэн общественнай тө-рүккэ А. А. Хомлодоев—«Кытыл» звеньевой анал-на, толорор председателинэн Г. Г. Кузьмин үлэлэ, сабыат тэриһинэ, усталап билгэргэниэ учредитель-най дуогабар оһоһуллар.

Быйыл хортусунай 82 гектарга мыйыларын 22 хаһаайыстыба бары көрүүгүрө хааччылаахтара, озор истарыгар салт 7 хаһаайыстыба эбиллэнэ. Бару кыра-кыратар, улахаанара «Наһаар» (Хонторо) 11 гектарга, «Ыстыл» (Хахылах) 30 гектарга мыйылаахтара, «Маандаахайы» табыарыктыба эвенте 7 гектардаах.

Халхын хайрхан 8 хаанаймстыгай 16 гектарга олоордоохтарга, Урууну идэвхтэн дээрэггэр Мандаада-
йсттан ураты Мырылаага, Одылуунига, Хахыаха
аһыллыа. Онон санга хаанаймстыбаларга техноло-
гия ортуун сүбз-ама баар буолара ситиһиллэх-
таах, техника өртө змиа суогуун кэрнэтэ, рассада-
слордуу үлэлэрэ бары наниһан толорулдуохтаах-
тар, онон бу элбах физический үлэни эрийнэ. Кур-
нобуому, минеральной уосурдууну иллэрин суо-
дун тэнэ. Сүүрүнээзи наардааһын боппуруоба турар.
Билигинтэ сэмэлэн эрэ хааччынылар, Олорго ба-
йбаа сеп буолар дыофус рассадага авалан теплицалар
тутулдуохтарын наада.

Сабмылаах гругита, 2400 кв. метр нэлээххэ, стурсу омордуллара күүтүүлэр. Бу көрүнгүнэн дыр-гытырыны лаппа адыаата. Үксө дуоҕабарынан ады-ях биридчилээн ылаар, бааһынай хаһаайыстыба-лара үүнүөрөнөхтэрэ. Матырылааны булууга, ту-тууга сыана олус улахана көтөмөрдөйдэтэр. Үлэтэ да үксэ илнинэн толоруллара эмнэ пүтэрнэстэбэт.

Сүднү аймалыктар аяан күөх үүзээһини (зеленканы) 26 хаһаайыстыба ыһыныахтара 1200 гектарга, Онон бурдукка, күөх үүзээһигэ, хортуонһуйга, хапшыыстыга барыта холбоон 4450 гектарга ыһыа барыа. Баар 9077 гектар бааһынаттак 3880 гектар курдуга пазрданыа, сайыны эргиччи уокурдуу иини.

(Бүтүүтүн 2 стр. көр).

Снимоктарга: үеңә—Белгород аныгар кыргынылар, 1943 сыл атырдах ыңа.

Аллара—Курская тохой оройуонутар минналзах хонгуулар.

(РПТА—ССТА).

**Чурапчылар—үбүлүөйүнэй
альбом-кинигэбэ**

Улуу Кызыны 50 сыла туолуутун көрсө Япония-
ба сахалар Аба дойду сэрпитигер кытмыларын ту-
лунан кэчирер альбом-кинига сиздерейдик өнөхүл-
лан тавыста.

1939 сыллаагы биэрэпиһинин Саха сиритэр 413,8 тыһ. киһи олохторуттан сахата 242,2 тыһымыача этэ. Итин дьонтон 62500 киһи уоттаах сэрим фроннарыгар ытырыллыбыттара. Кинилэр ортолоругар 2200-тэн тахса Чурапчы уолаттара бааллара, Төрөөбүт алаастарыгар 1200-тэн тахсалара эрэ эргидилбиттэрэ.

Чурапчылар хорсундук сэриндэспиттаре: 130-ча буйун кыргыны хонууттан бойобуой орденнардаах, медаллардаах эргиллбиттаре. Уеһа ааттаммыт үбүлүөйүнэй альбом-киинтара биһичи улууспуттан 34 сэрни кыттыһаахтарын хаартыскалара килэриллибит.

Альбом-книжка бастанда страницатын чуралчылар-
тан Курск-Орловский сарни кыттылаада лейте-
нант П. М. Соловьев, Москва анынаады кыргы-
нчаларга кыттыбыт С. Н. Ноговицын, Старай Рус-
саттан Берлинге тийиз бойобуой суулу ааспыт
«Катюша» батареятын командири младшай лейте-
нант П. В. Парфенов у.о.д. аныспыттар. Итинтен
саягым эинге керуоххут: кыргыны хонуутуттан
Калып Сулус орденнаах эргиланбит рота командири
Г. Д. Ефимовы, Сталинград кыргынынын героини,
помох буолбут артиллерист Г. Д. Протодинконовы,
алта бойобуой орденнаах С. Д. Флегонтовы, «Войо-
буой утуоларын ичин» медаллаах, Ленинский бирээ-
мийэ лауреатын ученай Д. Д. Красильниковы, атын
да Ииз дойдударыгар суон дурда, халын хахха
буолбут биир дойдудаахтарбытын.

Ленинград куорат блокадатын кыттыылаахтара А. Т. Старостина, П. Д. Борисова эдэркээн сыдыан түспүт хартыскалара, тыыл ветераннары милиции полковнига И. Ф. Дычковскай, Улэ Кыһыл Знамята орденнаах П. П. Посельская, сарын ветераннары, сарын толоонулар охтубуттар пааматынньыктарыгар сибикки гирляадаты уурууга кыттыбыт СР Государственной Мунньаһын Бэрэстэбинэллэрин палататын председателэ биир дойдулаахпыт А. П. Илдарнонов, Кыайы 50 сылыгар баалмыннынан елбэстээн түриллибит республикатаагы комиссия чилиэннэриг кытта үлэһин оҕорор СР правительствотын председателин солбуйааччы Е. А. Борисов хартыскалара эмгэ бааллар.

Республика Президентэ М. Е. Николаев кырийн тылалар бийэги дьоммут тустарынан истиг-ийнрэх тылаларын аарыаххыт.

Бу альбом-книжка Ияэ дөйдүбүт көгүдүн, чинэин иһин тыынарын толук уурбут, хорсунуук-хоодуотук сэрэннээспит саха дьонугар, биир дөйдуулахтар-бытытар олбоодүйбэт айбөдүһүк буолуона.

Иван ВАСИЛЬЕВ.

Үүнээйилэри оборуут сиригэр талымастаан оло-
дуу. Сирн кэдьүүстээхтик туһаныны бодомтобо
ылан туран, үүнээйилэр бэйэ-бэйэлэрин үтүрүйсү-
бүттарин курдук олордоллуктаах. Сылааны тап-
тыыр уонна сотору ситэр оборуут астарыгар күн
көрөр уонна хотуттан көмүскэллээх сирн аныыл-
лар. Сылдарынан араастаан үүнээйилэр ыһыллар
миэстэлэрин атастаһынардахха, почва интэтиэтиэх
веществоларын, уобурдууну туһаныыга кыахтар
үөскүүллэр, сыыс оту, үүнээйи ыарыыларын, буор-
тулааччылары кытта охсуһуу чапчир. Маныаха
уруулуу үүнээйилэр (хаппыста уонна редиска,
помидор уонна коргуоппуй, огурсу уонна кабачки)
биир ыарыынан ыалдьаллара, буортулааччылары
миэ биирдэрэ учуоттаныахтаах.

Элбэх органической уошурдууга наадыйар үүнээ-
йилэри, холобур, хаппыстаны, огурсуну, помидо-
ру, төрдүгөр астаахтары кытта атастайынналар ор-
дук, ноһуом киллэрилдиһитэ иккис, үһүс сылыгар
үүнүүнү биэрнилэрэ үрдүүр.

Күлүк сиргә батун-луук курдук элбэх сыллаах үүнээйилэр отордуллаллар.

Ханнук уозурдуулары, төһөнү кутуохха? Үүнээ-
билэр почваттан азоту, фосфору, калийы, кальци-
йы, о. д. а. химическэй веществолары интэринэл-
лэр, ол киинилэргэ үүнэр, салгы сайдар кыагы
үөскөтөр. Үүнээин сыл ахсын почваттан биир кв.
метр интэн 5-тэн 35 г диэри азоту, 2-12 г фос-
фору, 8-тан 50 г диэри калийы ылар. Үрдүн
үүнүүлээх теплицаларга ороскуот, биллэн турар,
үрдүн.

УОБУРДУУЛАР

Мас кула, Кини састабын 10 бырыһыана калий, 5 бырыһыана фосфор. Бу уозурдуу аһма почвада 1 кв. м нэгнэ 100-200 грамтан 1 кг дээр суоттанан туһаныллар.

Ноһуом. Үүнээийгэ нээдатаах бары нигэмтлэлээт
веществолардаах—0.5 бырыһыанын кэригэ азот,
фосфор—0.3, калий—0.6 бырыһыан. Өскөтүн огу-
руот сиригэр сыл ахсын 1 кв. м нэнгэ 20 кг но-
һуому киллэрдэххэ, ханнык да минеральной уоһур-
дууну туһаммакка эрэ балаачча үрдүн үүнүүнү
алдахха сөп. Почвада киллэрийдит сибээһэй но-
һуом бытааннык суураллар, кини дьайынта хас да
сыл устата биллэр, ол эрдэри киллэрбит бастакы
сылга үүнээийгэ сабыдымаллаабат. Дьайытын түр-
гөтөтөр туһуттан компост (буору кыпта сүөһү кып-
ты, үүнээин тободун холбуу мөһийэн оҥоһуллубут
уопурдуу) быһымытынан туһаныллар.

Сибизэй номуу биир кв. метр сиргэ 30-40 литр курдук суоттаан почваны көбүтөр нэмэ дэ-дэйдик кутуулар. ону тэгэ теплицаларга, парник, тэргэ биологическай иттиээччи буолуон сөл.

Халхыг ноёном хаачыстыбата, ларпа мөлтүүр, азотун сүтэрэр, ол ийин туһаныллыахтаах ноёному ыстаабылдааи тула өртүттэн буорунан, хообулунан, көмөн хаһаанылар, почвага нилэрээт, ол күн оһоһулар, Ноёному, о. д. а. органической уоһурдуулары үрдүк сиргэ уурудлар, аччоһуна бада өлөөһүмөт уонна тууһаммат.

Купус (перегной). Органической уобурдуулартан

саамай ордуктара. Кунуу кыймөстүбүт, сытыйбыт ноһому, сабырдахтары, атын да үүһэйилэр тобохторун холбоон бэлэмнэһиллэр. Кинини, туох ханнык иннинэ, рассада буорун бэлэмнээһингэ (састаабын аһара) туһаналлар. Почва буоругар бастагы смл 40-тан 70 литргэ диэри кэмнээ (1 кв. м) куталлар, ол кэмниттан смл ахсын 1 кв. м иэһигэ 15-30 литр гына суоттаан туһаналлар. Ону тэҥэ эрдэтээни оҕуруот астарыгар, төрдүгэр астаахтарга уоҕуруу быһыытынан 1 кв. м иэһигэ 5-15 д кутуллар. Кунуу саас оҕуруот сириг хайар лөккөз уонна абына-табына мыраабыллыыр саҕана эбиллэр, кыра олүүскэнэн дууккаларга, булуук суолугар кутуллар.

Компост. Хайным бабарар органической веществ.

ОБУРУОТЧУТТАРГА

ЭБИИ АЪАТЫ

Өлгөм үүнүүлэх да сирдэргэ дьыл кэминтэн, күнтэн-дымтан тутулуктанан үүнээйилэр эбин аһатыга наадыһаллар. Сэбирдэхтэра кыһан улааппат, кубархай буоллахтарына, ол аата, үүнээйигэ азот тийбэт. Азотунаан эбин аһаты (1 кв. м көгүгэ 10-20 г) тымныы күн-дьыл эбэтэр өлгөм ардахтар кэминлэриттэн сылаас, күннээх кэм үүнээринэ, сайын аһыллыта эбэтэр сэбирдэх үүнүүтүн түргэтэттиэрэ, кээмэин улаатыннарары баардахха, хаһан баарар оҕоһуллар.

Тышмын саас үүнээйи, үгэс курдук, чэрэниилэ күөдэ өнгөнөр, ол биричиннэтинэн кинилэхэ фосфор тийбэтэ буолар, ол эбэтэр силлестэр тымныы почваттан фосфору игэршиниллэрэ сылаас күннөргө ыларынааар 10-12 төгүл кыра. 1 кв. м нэигэ 5-15 г суперфосфаты ыһаларга сүбэллиллэр. Фосфор силлестэр үүнүүлэрин тулсарар, үүнээйи тымныыны уйумтуо буолуутугар көмөлөһөр, аһы бирикитин, сибээккэлэминитин түргэтэтэр.

Үүнээйн ас биэрэр нэмгүр огу тэнэ сырдыг тийгбэт буоллагына, ордук нүгэ суох, былыттаах күн-дьыл уһаагына, теплицара турааччы, калинга наадыйар. Биир аһагыга квадратнай метр сиргэ 10-25 г хлористай калийы кутуллар.

Эбнэ аһылыгы ууга суурайан бизэр ордук, ол эрээри уу кутуох нинниэ илээдэлээр якки ардыла-рынаарым буорга булкуйан кураанахтыы да туһа-ныахха сөл. Үүнээйини быһа сивэппэт туһуттан булкадаһыгы 0,7 бырыһыантан күөстэх өгсөрор табыллыбат, ол эбэтэр 10 л ууга уобурдуу—барытын түмэн—70 г ордуо суохтаах. 0,3-0,5 бырыһыан концентрациялаах булкадаһыгы үүнээйи төрдүтэр эбэтэр сэбирдэхтэрингэр көннөрү уу курдук кутуохха сөл. Оттон минеральнай уобурдуулар микроэлементар эбиллээх итинник концентрацияларын (10 л ууга 30-50 г) үүнээйи силигингэр кутуллубат, 1 кв. м пентэгэ 0,5-1 л тиксэр курдук суоттаан сэбирдэхтэрингэр ибигирдилэр. Итинник ньымалан аһатын түргөтөнүн дьайар, үүнээйилэр буортулааччыларым, барыһыны утары охсуһар дьобурдарын улаатыннарат. Тымныы уонна туустаах поччаа эмиз туһалыр.

Органический уоѳурдууну, үгэс нурдук, убаѳас нөрүгүнэн, үлэтэ элбэгинэн уосна санитарнай өртүнэн көрөн, туһамматтар, үүһэйдэни ыһах, олордуох нииһикэ киллэрэллэр.

смысла — үүнээийн бэйэ-бэйэтнн кытта татсымыта, учуас-
так хайдах сүргэ бээра, күннээсэ, о.д.а. барыта
учуоттаныхтаах.

Уюм ишн өңгөөх төгүүрүк. Сибяниилэри өгүтүө
корон минник уочаратынан олодулар: кыһыл,
кыһыллыгы-сабархай, сабархай, араастыгы-сабар-
хай, араас, араастыгы мутукча күөбэ, мутукча
күөбэ, харага халлаан күөхтүгү, сардык халлаан
күөбэ, харага халлаан күөбэ, чэрэнилэ күөбэ, тэ-
тэрэйдиги чэрэнилэ күөбэ.

Алта огшоох төгүрүк. Кыһыл, чараннала күүбэ, сырдык халлаан күүбэ, мулунча күүбэ, араас, са-
бархай.

Сүүрүн өгнөр ники ардыларынаады өгнөрү араас
кээмийнэн сүүрүн өгнөрү байа байаларигэр дьүөрө-
лөнөөрүннэн ылыллар

СИБЭНКНИИ ХАЙДАХ ХАРЫСТЯХХА?

Дийн сибэкиилэригэр от үөнэ (тэл) кутталы үөс-
көтөрө элбэх. Олору суох олгоруу маанын ньымалар
бааулар.

Луук кооньёһүгэ. Визэ литрдэх баанканы орто-
туһан луук хабын кутуг уонна туолуор диэри оргуй-
бут ууну кутун. Биир хонук туруоран баран сиидэ-
лээт, Сибээккитэ ибириэххит иһиниз кооньёһүккү-
түн иһи тогул элбэх уунан убатаргытын умнуһан.

Мышца, кырагыннаах мышца эмульсионга зориот үөнүн хьтта охсуурга биир кодүүстээх сред-
во.

Мынла булкадаһыгын бэлэмнииргэ 200—250 г
мысланы соччо элбэа суох оргуйбут уута суура-
һыллар, ол кэринтэн 5 дигрдээх баянка туолуор
дээрн уу тутуулар. Ити булкадаһыгыннан сибэкии

сэбгдэхтэрин уонна туһаныл ыраастаһыллар. 10—15 мүнүүтэ буолан бирэн ыраас уулан суубуй. Көһүө буоруу, мыала буджадаһыга түспэтин наадатыгар, сабыллар. Соросдор ити буджадаһыкка бэрт кыра кыраһымны, таммалаталлар (5-литр мыала эиульсийтыгар 50 г кыраһымн). Итинник буджадаһыгы балаһынан, туту туһаныллар. Мыыталарх кыраһымн буджадаһытын үүнээбинн снэлпэт курдук сэрэхтээхтик туһаныл.

Декоративнай үүнзэйдэри өнгөрүүн дүүрэлзэг озордууга болломтодо үс сүрүн өгс—кыһыл, араба уонна халлаан күүбэ ыһыллар. Сибөөкини илүмбэ бэйэ-бэйэлэриттэн ыраах-ыраах олортоххо, хайа ба дараар өгс дүүрэлэһинэн сөп. Ол эрэри өнгүн эрэ дүүрэлэһинэн да хайа түбөһүсх олордой

